

Aktansiyal Model ve Bir Uygulama **Zeliha KAPUKAYA¹**

Öz

Araştırma Makalesi

Aktansiyal model, göstergebilim temelli edebî metin çözümlemelerinde özellikle tahkiyeye dayalı metin tahlillerinde kullanılan bir metottur. Aktansiyal Model yapısalcılıktan gelişmiş bir anlam çözümlemesidir. Aktansiyal model yöntemine göre metnin bütünlüğü organize bir yapı olarak tanımlanır ve yapıyı oluşturan unsurlar ortaya çıkarılır. Bu konuda Kanadalı Göstergebilimci Louis Hebert'in *Tools for Text and Image Analysis, An Introduction to Applied Semiotics* adlı eseri aktansiyel model ve uygulamaları hakkında değerli bir kaynak olarak dikkat çekmektedir. Hebert, eserinde semiyotik metin ve anlam çözümlemelerini incelemiş, makalemizin konusu olan Aktansiyal Model'i etraflıca ele alarak uygulamalar üzerinde göstermiştir. Bu makalede öncelikle Hebert'in kitabının ilk bölümü olan "Aktansiyal Model" in tercümesi verilecek, Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe" adlı hikâyesi aktansiyel modele göre incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Aktansiyal Model, Semiyotik, Metin Çözümleme, Ömer Seyfettin

Actantial Model and An Application

Abstract

Research Paper

The Actantial Model is a method used in semiotic literary text analysis, especially in textual analysis based on annotation. The Actantial Model is an advanced study of meaning from structuralism. According to this analysis method, the integrity of the text is defined as an organized structure and these elements that make up this structure are revealed. In this regard, Canadian Semioticist Louis Hebert's *Tools for Text and Image Analysis, An Introduction to Applied Semiotics*, draws attention as a valuable resource about his actuarial models and applications. Hebert studied the semiotic text and meaning studies in his work. In this study the subject of our article has been dealt with the Actantial Model and showed on the applications. In this article, first of all, the translation of the "Actantial Model", the first part of Hebert's book, will be given and Ömer Seyfettin's story "Yalnız Efe" will be analyzed according to the potential model.

Key Words: Actantial Model, Semiotics, Text Analysis, Ömer Seyfettin

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 27.11.2020

Kabul tarihi / Accepted 30.06.2021

Giriş

Edebiyat Bilimi (İng. Literary Science), 20. yüzyılın başlarında kurulmuş yeni bir bilim alanıdır. Edebiyat biliminin metotları ve normatif sistemi bilim çevrelerinde henüz tam olarak yerleşmemiştir. Özellikle metin analizinde edebiyat araştırmacıları çoğu kez tema analizi yöntemi ile yetinmekte, yazar biyografisini ön plana çıkararak incelenecek metni tarihî ve sosyal bağlamı ile ele almaktadırlar. Bu tür incelemeler, edebî metnin anlaşılmasında faydalı olmakla birlikte edebî metinde,

¹ Balıkesir Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, zelihakapukaya10@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1946-6612

metnin üslubunun ve metindeki derin yapının (deep structure) anlaşılması açısından yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan edebiyat incelemelerinde yeni metodik yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Edebî metin analizlerine yönelik ilk sistematik yaklaşımları başlatan grup ya da kişiler, Rus biçimcileridir. Rus biçimcilerinin bu alandaki çalışmaları Moskova Dilbilim Dairesi ve OPAJAZ (Şairâne Dil İncelemeleri Derneği) bünyesinde gerçekleşmiştir. Bu dönemden itibaren metin analizi teknikleri gelişmiş, farklı metodlar edebiyat araştırmacıları tarafından kullanılmıştır. Bu tekniklerden biri de göstergebilimin gelişmesiyle ortaya çıkan aktansiyal modeldir

20. yy. başlarında İsviçreli dilbilimci F. Saussure (1857-1913): *Dil, temel ilkesine indirildiğinde bir ad dizini niteliğiyle karşımıza çıkar; daha açık bir deyişle, dil bir terimler dizgesidir ve burada yer alan her öge bir nesnenin karşılığıdır.*”, *Dil göstergesi bir nesneyle bir adı birleştirmez, bir kavramla bir işitimi birleştirir.*” sözleriyle kelimeyi bir dil göstergesi olarak tanımlamıştır. (Saussure, 1985: 70-71) Amerikalı filozof C.S. Pearce (1839-1914) ise Saussure'nin fikirlerini genişleterek göstergebilimin imkânlarının ve bakış açısının edebî metin inceleme metodu olarak kullanılmasında yol açmıştır. En bilinen tanımıyla *göstergeleri ve gösterge dizgelerini inceleyen, dilbilimsel metotları nesnelere uygulayan, her olguyu dille tasvir etmeye ve dilsel olmayan bütün olguları da dil metaforuna dönüştürerek açıklamaya çalışan bir bilim olan göstergebilim*, (Dervişcemaloğlu, 20.11.2020), tahkiyeye dayalı edebî metin incelemelerinde kullanılan aktansiyal model gibi metodların ortaya çıkmasında işlevsel bir rol üstlenmiştir.

Aktansiyal model ilk olarak Litvanya asıllı Fransız yapısal göstergebilimci A. J. Greimas (1917-1992) tarafından geliştirilmiştir. Greimas'ın derin yapı (ing. deep structure) incelemeleri kapsamında ortaya attığı bu teori, Rus edebiyat teorisyeni Vladimir Propp'un (1895-1970) masal incelemeleriyle ilgili geliştirdiği teorilere dayanmaktadır. Algirdas Julien Greimas'ın 60'lı yıllarda öne sürdüğü bu modelde metindeki aksiyonlar çeşitli yönlerden incelenerek metnin derin yapısının ortaya çıkarılması amaçlanır. Aktansiyal modelde sözü edilen aksiyonlar özellikle edebî metinlerdeki aktarı ve imajları göstermede kullanılır. Aktansiyal model 6 bileşenden oluşur. Bu bileşenlerin her birine aktant adı verilir. Bu aktantlar şöyledir: 1. Özne (Subject), 2. Nesne (Object), 3. Gönderici (Sender), 4. Alıcı (Receiver), 5. Yardımcı (Helper), 6. Düşman (Opponent). Aktansiyal analiz ise aksiyondaki her bir ögenin aktansiyal modeldeki sınıflardan biri olarak tanımlanması ile yapılır. (Hebert, 2011: 56)

Bu makalede modern metin analizlerinde metin inceleme metodu olarak kullanılan aktansiyal model hakkında kısa bilgi verilecek, ardından Ömer Seyfettin Yalnız Efe adlı hikâyesi aktansiyal model yöntemi ile incelenecektir.

1. Aktansiyel Model'in Tarihî Gelişim Süreci

Aktansiyel model, şu an kullanılan şekline gelinceye kadar birtakım gelişim evreleri geçirmiştir. Aktansiyel modelin başlangıcı Vladimir Propp'un ilk defa 1928'de yayımlanan Morfologiya Skazki (Türkçesi: Masalın Biçimbilimi) adlı kitabında vurguladığı hususlara dayanmaktadır. Propp; dilbilim, göstergebilim, halkbilim, insanbilim, anlatı çözümlemeleri gibi alanlarda çalışmalarıyla çağımızın önde gelen kuramcılarından birisidir. Propp, masal incelemeleri başta olmak üzere yapısal anlatı çözümlemelerinde yöntemsel açıdan devrim yaratmış bir araştırmacı olarak bilinir. (Propp, 1985:6)

V.Propp, yapısal dil biliminde göstergelerin değerinin diğer göstergelerle kurdukları bağlantıya göre belirlendiği yaklaşımını, metinler arası incelemeler için de kullanmıştır. Rus halk masallarını temel işlevini belirleyen Propp, masalın ne olduğunu bilmenin gerekliliğini vurgulamış, dil incelemelerinde olduğu gibi masal incelemelerinde de art süremliliği bir incelemenin gerekliliğine inanmıştır. (Propp 1985: 6)

Propp'un masal incelemeleri, anlatı metinlerinin *işlev* kökenli yapısalcı analiz şekilleriyle incelenmesinin yolunu açmıştır. Propp'a göre işlev, kişinin eylemidir; ama bu eylem olay örgüsünün akışı içindeki anlamına göre belirlenir. Propp bu eylemleri, kişilerin her masalda sürekli değişebilen özelliklerinden soyutlayarak ele alır. Propp söz konusu eylemleri, anlatının akışı içindeki yerini dikkate alarak belirler. Sonunda 31 işlev saptar. (Propp 1985:7) Propp, işlevi anlatıya göre değişmeyen dizgeli bir eylemler dizisi olarak bir çözümleme yapmış, böylelikle kişiler ve eylemlerle eylemin dizilişine dair sürekliliği saptamıştır. (Barthes, 2012: 158)

Propp'un "Masalın Biçimi" adlı eserinin 1958 yılında İngilizceye çevrilmesi sonucu başta A.J. Greimas olmak üzere Levi-Strauss, C. Bremond, T. Todorov vs. bu esere dayanarak kendi metin çözümleme yöntemlerini geliştirmişlerdir. (Propp 1985: 8) Aktansiyel modeli geliştiren A.J. Greimas, Propp'un bu eserini temel alarak yapısalcı metin çözümlemelerinde yepyeni bir dönem başlatmıştır.

Aktansiyel model temel olarak yapısalcılıktan gelişmiş bir anlam incelemesidir. Yapısalcılık, yüzeydeki birtakım fenomenlerin altında, derinde yatan bazı kuralların ya da yasaların oluşturduğu bir sistemi (yapıyı) aramaktır. Yapısalcılığı bir kuramdan öte bir inceleme yöntemi olarak ele almak gerekir. Bu yöntem yalnızca edebi metinlerde değil, çeşitli bilim dallarında da kullanılmaktadır. Edebiyattaki yapısalcılık ise 1960'lı yıllarda Fransa'da A.J. Greimas'ın da içinde bulunduğu eleştirmenler ve edebiyat bilimciler tarafından geliştirilmiştir. (Moran 1999: 185-186)

Yapısalcı göstergebilimin önemli teorisyenlerinden Fransız göstergebilimci A.J. Greimas, edebî metinlerin veya metinlerdeki edebî unsurların özel karakteri üzerinde durmamış, metinlerdeki anlamın benimsenmesine yoğunlaşmıştır. Greimas; siyasî, felsefî, ticarî ve edebî metinlere ancak semiyotik analizlerle

ulaşılabilirliğine inanmıştır. Greimas'a göre semiyotik analizler bu metinlerin semantik ve anlatısal kuruluşlarını ortaya çıkarır. Greimas'ın yapı derinliği veya derin yapı olarak adlandırdığı terimler, metnin derinliğinde gizli semantik ve anlatım kuruluşlarını analiz etmek için kullanılan tabirlerdir. Bu analiz yöntemine göre metnin bütünlüğü organize bir yapı olarak tanımlanır ve bu yapıyı oluşturan unsurlar ortaya çıkarılır. (Zima 2006: 171-172)

Greimas, edebî metinlerin tek anlamı olmadığını, metinlerde yer alan semantik izotopiler olarak adlandırdığı anlam birimcikler kümesinin çok anlamlı yapılar olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu anlayışla edebî metinlerdeki derin yapıyı ortaya çıkaran Greimas, bu tespiti semiyotik kare terimiyle adlandırmıştır. Greimas, incelediği metinlerdeki semantik zıtlıklardan çıkardığı semiyotik kareyi, metnin anlatı yargılarının tamamının kaynağı ve temeli olarak düşünmüştür. Bu semantik birimleri, aynı zamanda aksiyon veya aktant birimleri olarak tanımlamıştır. (Zima 2006:170-180) Greimas 1966'da altı aktant temeline dayanan bir model oluşturmuştur. Bu modele göre özne, nesne, gönderen, gönderilen, yardım eden, karşı çıkan diye isimlendirmelerle aktantları belirlemiştir. (Rıfat, 2013: 198-206)

Kanadalı Göstergibilimci Louis Hebert'in *Tools for Text and Image Analysis, An Introduction to Applied Semiotics* adlı eseri aktansiyel model ve uygulamaları hakkında değerli bir kaynak olarak dikkat çekmektedir. Kanada Quebec Üniversitesinden Profesör Louis Hébert; 2011 yılında Fransızca olarak yayınlanan *Dispositifs pour L'Analyse des Textes et des Images* adlı kitabı ile metin ve imaj analizi konusunda göstergibilimin bakış açısıyla geliştirilen ve uygulanan belli başlı yöntemleri, teori ve örnek uygulamaları ile yeniden ele alarak bilim dünyasına sunmaktadır. *İmaj ve Metin Analizinde Yöntemler, Uygulamalı Semiyotiğe Giriş* olarak Türkçeye aktarabileceğimiz bu eser, Julie Tabler tarafından *Tools for Text and Image Analysis, An Introduction to Applied Semiotics* olarak Fransızcadan İngilizceye tercüme edilmiştir.

Hebert'in kitabında ele aldığı ve uygulamalı olarak gösterdiği semiyotik inceleme yöntemleri arasında edebiyat biliminin kullanabileceği bazı yöntemler öne çıkmaktadır. Aktansiyel Model'in dışında semik molekül kavramını ortaya atan Rastier'in karşıtlıklar fikrine dayanan Semiyotik Kare ve Semik Analiz ve Anlatı Programı ve Kanonik Anlatı Şeması da bulunmaktadır (Kapukaya, 2014: 91).

Bu makalede öncelikle Hebert'in kitabının ilk bölümü olan "Aktansiyel Model" in tercümesi verilecek, Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe" hikâyesi aktansiyel modele göre incelenecektir.

2. Aktansiyel Model

A.J. Greimas tarafından geliştirilen aktansiyel model, altı yönle ya da aktantla bölümlenerek kullanılabilen bir yöntemdir: (1) *Özne (subject)* (ör. prens) bir nesneyle birleşmek isteyen veya istemeyen şeydir, (2) *nesne (object)* eylemden etkilenen (ör. kurtarılan prenses), (3) *gönderici (sender)* (ör. kral) eylemi başlatan

şey iken (4) alıcı (receiver) (ör. kral, prenses ve prens) bundan faydalanan şeydir. Son olarak, (5) yardımcı (helper) (ör. büyülü kılıç, at, prensin cesareti) eylemin başarıya ulaşmasına yardım ederken, (6) rakip veya düşman (opponent) (olan cadı, canavar ya da prensin yorgunluğu, bir miktar dehşet) aksiyonun başarıya ulaşmasını engeller.

Kaynaklar ve İşlev

Altmışlı yıllarda A. J. Greimas, Wiladimir Propp'un (1970) teorilerine dayanan bir aktansiyal model geliştirdi. Aktansiyal model, teorik olarak, temalaştırılmış veya gerçek bir aksiyonu, çözümlemede bilhassa edebî metinleri ve imajları belirlemede kullanılan bir yöntemdir. Aktansiyal modelde aksiyon, *aktant* olarak adlandırılan altı bileşenden meydana gelir. Aktansiyal analiz, aksiyonun her bir elementinin aktansiyal sınıflardan biriyle tanımlanmasıyla meydana gelir.

Altı Aktant ve Üç Eksen

Altı aktant, her biri aktansiyal tanımlamanın bir eksenini oluşturan üç karşıtlığa (oppositons) ayrılır:

Arzu eksen: (1) *Özne/nesne*. Özne nesneye doğru yönelendir. Özne ile nesne arasında kurulan ilişki *kavşak (junction)* diye adlandırılır. Nesne, özneye ister kavuşsun (Ör.prens prensesi ister.) ister kavuşmasın (Ör. katil maktulün cesedini yok etmede başarılı olur.), bu durum birleşme ya da ayrılma diye adlandırılır.

Güç Eksen: (3) *Yardımcı/ (4) Rakip*. Yardımcı özne ile nesne arasında arzu edilen bağlantının kurulmasına yardım eder; rakip de buna engel olur (Ör. kılıç, at, cesaret ve bilge adam prense yardım eder; buna karşılık cadı, canavar, kalenin uzaklığı veya korku prensi engeller).

Geçiş Eksen: (Greimas'a göre bilgi eksen): (5) *Gönderici/ (6) Alıcı*. Gönderici özne ile nesne arasındaki bağlantının kurulmasını isteyen öğedir (Ör. kral prensten prensesi kurtarmasını ister). Alıcı bu görevi üstlenen öğedir. Basitçe anlatmak gerekirse, alıcıyı (yararlanıcı ya da alıcı) özne ile nesne (kral, krallık, prens, prenses vb.) arasındaki bağlantının kurulmasını sağlayan unsur olarak yorumlayabiliriz. Gönderici öğeler genellikle alıcılar gibi iyidir.

Not: Gönderici ve Yardımcı

Geleneksel olarak, göndericinin aksiyonu başlattığı düşünülür. Anlatı silsilesinde yer alan ve bu silsilede işlevsel hale gelen bu problem genel anlatı şemasında işletilir ki Greimas'ın ikinci modeli aktansiyal modelden daha gelişmiş bir modeldir. Gönderici (daha çok gönderici-engelleyici, manipulator) diye adlandırılır.

Aktansiyal Modeli Oluşturmak İçin Adımlar

Basitçe ifade etmek gerekirse, aktansiyal analiz yapmak için şu adımlar takip edilir: (1) Bir genel aksiyonu seçiniz. (2) İlk olarak özne ve nesneyi seçmek

suretiyle, (diğer aktantlar bu eksenle ilişkili olarak tanımlandığından dolayı) özne ve nesne (bağlantılı ya da bağlantısız) arasındaki bağlantının türünü belirleyerek ve bu bağlantının nasıl ve ne şekilde başarılı (tamamen ya da kısmen) olup olmadığını söyleyerek aktansiyal modeli aksiyona dönüştürünüz. (3) Diğer aktantları seçiniz. Her seçimin doğruluğu kanıtlanabilir olmalıdır. (Metinde bu unsur nerede bulunur? Bunun niçin bir özne ya da yardımcı vb. olacağı düşünülüyor?) Analist tarafından belirlenen belirli bir özne-nesne eksenine yönelik bakışı kaybetmek ve farklı bir özne nesne eksenini güncel olarak ortaya koyan gönderici, alıcı, yardımcı ya da yardımcı karşıtı belirlemek genel bir hatadır. Yardımcı, özneye ittifak içinde değildir; fakat özne-nesne bağlantısıyla müttefiktir. Mesela, bir karakterin en iyi arkadaşı modelle gösterilen biri hariç her aksiyonda ona yardım ederse, bu özel modelde söz konusu yardımcı, bir yardımcı değildir.

Aktansiyal Modelin Yerleşimi

Teoride herhangi bir gerçek veya temalaştırılmış aksiyon en azından bir aktansiyal modelle tasvir edilebilir. Kesin bir şekilde ifade etmek gerekirse, bir metin için tek bir aktansiyal model yoktur. Metinde ne kadar aksiyon varsa o kadar aktansiyal model vardır. Başka bir ifadeyle aynı aksiyon sıklıkla farklı bakış açılarından görünebilir (Örneğin, öznenin bakış açısından veya özne karşıtı olan rakibin bakış açısıyla).

Metni en iyi şekilde özetleyen ya da bunun dışındaki bazı anahtar aksiyonlar seçilmesine rağmen, aktansiyal modellerin bir yerleşimini veya grubunu analiz edecek bir kural yoktur. Bir yerleşim, aralarında en az bir ilişki kurulu bulunan asgarî iki aktansiyal model içerir. İlişkiler, geçici (tam ya da kısmî eşzamanlılık, şimdi ya ertelenmiş bir silsile) veya mantıksal (basit ön varsayım (örneğin sebep ve sonuç) karşılıklı ön varsayım (birbiriyle uyuşmayan aksiyonlar arasında veya tip model, sembol model vb. arasında) olabilir. Bu ilişkilere dair daha ayrıntılı bilgi öyküleme programları üzerindeki bölümde bulunabilir.

Aktansiyal Modellerin Karşılaştırılması

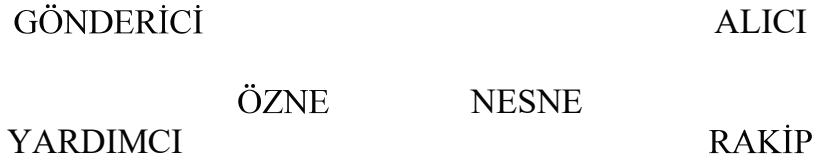
Kısa bir analizde, tek bir aktansiyal modeli incelemek genellikle en iyi tercihtir. Fakat birbiriyle ilişkili iki model de karşılaştırılabilir. Bir resim üzerinde birkaç aktansiyal model verildiğinde, onlara aynı vurgulamaları uygulayabiliriz ya da daha geniş kapsamlı bir model geliştirebiliriz (bir model üzerinde analize yoğunlaşarak veya o ve diğer modeller üzerinde karşılaştırma yaparak). Bazı modeller sadece geçişe gönderme yapar.

Görsel Temsiller

Teknik olarak ifade etmek gerekirse, kavramsal ağ olarak bir aktansiyal model kendi görsel temsilinde fark edilmelidir. Kavramsal ağ, aşağıda verilen şekilde görüldüğü gibi bir diyagram olarak gösterilebilir.

Aktansiyal model bir kare olarak temsil edilir

Aktansiyal model ve görsel temsili, iki farklı şey olduğu için bir diyagram, her biri farklı aksiyona gönderme yapan ya da aynı modelin bir sonraki durumunu yansıtan çeşitli aktansiyal modelleri bütünlemede kullanılabilir. Bu durumda her modelin unsurları geleneksel sembollerin kullanımıyla birbirinden ayrılır (Örneğin ilk modelin unsurları için düzenli tip ve ikinci aktansiyal modelin unsurları için ise italik).

Karakter ve Karakter Dışı Aktantlar

Bir aktant terimi geleneksel anlamıyla her zaman bir karaktere karşılık gelmez. Aktant kavramı, istenirse, karakter kavramının genelleştirilmesiyle veya genişletilmesiyle elde edilir. Doğal ontoloji açısından (Kaç türlü oluş olduğunu, ifade genişliğini, gerçekliğin oluşmasını tanımlar.) şunlara karşılık gelir: (1) Antropomorfik (insan biçimcilik) oluş (örneğin; insan, hayvan ya da konuşan kılıç vb.), (2), Kılıç gibi şeyleri içeren cansız, somut öğeler. Bununla beraber somutluğun sınırı olmayabilir (Ör. rüzgâr, yolculuğun mesafesi gibi). (3) Cesaret, umut özgürlük gibi bir kavram. Bir aktant, birey veya toplum gibi müşterek (bir kavram) olabilir.

Teoride, altı aktant yukarıda listelenen üç ontolojik kategoriden birine ait olabilir. Günlük uygulamada, bazı sıra dışı durumlar vardır: Öznel, gönderici ve alıcılar antropomorfik oluş kategorisine ait olma eğilimindedirler. (Cansız bir element ya da bir kavram bu rolü doldurmak için kişiselleştirilmelidir.) Bununla beraber gönderici aksiyonu gönüllü veya gönülsüz yapan kişi ya da isteyerek veya zorunlu olarak aksiyonu ortaya çıkaran unsur gibi tanımlanırsa, bu durumda gönderici üç ontolojik kategoriden birine ait olabilir.

Aktansiyal Uyum (Syncretism)

Tek bir öge bir, birkaç ya da bütün aktansiyal sınıflarda bulunabilir. Aktansiyal uyum aktör olarak bilinen bir ögenin (kelimenin geleneksel anlamında bir karakter gibi) farklı sınıflardan (ör. özne veya yardımcı eş zamanlı olarak)

veya analizde ayrı aksiyonlara sahip olan aynı sınıflardan olan birkaç aktantı içerdiği zaman gerçekleşir.

NOT: HER METİNSEL ELEMENT EN AZ BİR AKTANSİYAL MODELDE AKTANT OLABİLİR Mİ?

Her metinsel element en az bir aktansiyal modelde aktant olabilir mi? Hayır. Tespit edebildiğimiz herhangi bir sınırlı ölçütü bir kenara bırakırsak, aktansiyal analizin öncelikle metinsel düzeyde (söylem düzeyi) olduğunu ve daha alt düzeydeki her bir ögenin (cümle ve kelime düzeyi) bu düzeye doğrudan girmesinin gerekli olmadığını belirtmemiz gerekir. İkinci olarak, metin düzeyindeki öğeler de aktansiyal modelin dışında kalmış öğeler olarak tasarlanabilir.

Burada öncekine benzer nicel bir konuya değinilmektedir. Nazariye tasvir edilen herhangi bir özel aksiyon için, bir aktansiyal sınıf bir ya da birkaç öge içerir veya hiçbir unsur içermeyebilir. Güncel uygulamada aktansiyal sınıfların aşırı derece kısa metinler dışında (atasözü ve vecizeler gibi) bulunmadığı görülür. Analizin aynı türden oluşunu (homojenite) muhafaza etmek için özne ve nesnelere genellikle yalnız bir öge içerirler. Bu öge insan ve toplum gibi kolektif bir öge olabilir. Gerçekte bu konuda yapılacak en iyi iş, tasvirde ayrımların sınırlarını çizmek için, açıkça birbiriyle ilişkili olan nesnelere gibi öznelere de birbirinden ayırmaktır. (Mesela aynı nesneyi isteyen uyumlu iki öznenin bulunduğu aşırı durumlarda biri hariç hepsinin benzer yardımcılarına vardır.)

Gözlemleyen Özneler

Aktansiyel tasvir, aktansiyal sınıflar (daha sonra üzerinde duracağımız aktansiyal alt sınıflar da) öğelerin nasıl düzenlendiğini etkilediği için gözlemleyen özneler içermelidir. Sınıflama genel olarak gözlemleyen özne referansına dayanır: Gözlemleyen özne metnin en büyük gerçeğiyle ilişkilendirilir. Genellikle anlatıcı bilhassa her şeyi biliyor; fakat diğer gözlemcilerin bakış açılarını da var sayılan gözlemciler olarak bilindiğini kabul ediliyorsa, Ör. gözlemleyici-karakter (varsayılan gözlemleyen özne) diğer karakterlerin belirli bir aksiyon içinde yardımcı (karakter) olduğu düşüncesine inanabilir. Gözlemleyen özne, aktansiyal modelde tasvir edilen aksiyonun nesnesine, bir model içinde başka bir aktanta ya da modelin dışında aktant olarak basit bir görgü tanığı tipine karşılık gelir. Bu nesne, aksiyondaki düşmanları doğru ya da yanlış olarak işaret eden bir yardımcı da olabilir.

Gözleme Zamanı

Sınıflandırmalar, sadece gözlemciye bağlı olarak değil, aynı zamanda zamanın işlevi olarak da yapılabilir. Bu durumda her bir gözlemci ve tek bir özel aksiyonun zamana ait durumlarından her biri için bir aktansiyal model kurulabilir ve bazen de kurulmalıdır. Birkaç çeşit zaman vardır: Hikâyede gösterildiği şekliyle zaman (hikâyedeki olaylar dizisinin kronolojisi), anlatılan zaman (hikâyedeki olayların sunulduğu düzen) ve taktik zaman (semantik birimlerin çizgisel

sıralanması, ör. bir cümleden sonrakine). Örnek vermek gerekirse, hikâyede yardımcıının zaman içinde düşmandan daha öteye ya da tam tersi gittiği durumlar vardır. Özetle, zaman ilerledikçe aktantlar uyum sağlayabilir, aktansiyal modelden ayrılabilir veya aktansiyal sınıflar ya da alt sınıflar değişebilir.

Aktant Alt Sınıflar

Şimdi analizin değerini arttırdığını düşündüğümüz birkaç aktansiyal alt sınıfı inceleyelim. Bu alt sınıflar diğer aktant modeller içinde kullanılabilir: Anlatı programı ve kanonik anlatı şeması gibi.

Doğru/Yanlış Aktantlar

Doğruya yakın değerlendirmelerden (veridictory evaluations) elde edilen alt sınıflarla başlayacağız; ardından aktüel ya da olması muhtemel ontolojik değerlendirmelere bakacağız (Bu model kategorilere dair daha fazla bilgi için diyalogla ilgili bölüme bakınız). Doğruya yakın değerlendirmelere (veridictory evaluations) gözlemleyen özneler bölümünde değindik. Bu analizler daha ötedeki referans değerlendirmelere uyarlanabilir (Bunlar metinde kesinlikle doğru olacak şekilde sayılır) ya da referans ve varsayılan değerlendirmeler arasındaki dinamikleri gösterebilir. Örneğin, gözlemleyen özne, yanlışlıkla belirli bir karakterin yardımcı karakter olduğuna inanabilir. Yardımcı referans gözlemci için yanlış, buna mukabil gözlemleyen özne için doğru olabilir.

Aktantlar ve Timik Değerler

Ontolojik ve doğrulayıcı kategorilerin yanında, timik ve ahlâk sistemleri gibi başka şekilsel yapılar da vardır. (Timik değerler gözlemleyen bir özne tarafından gözlemlenen bir nesneye atfedilen oldukça genel değerlendirmedir. Pozitif-negatif, olumlu-olumsuz gibi.) Ör, timik değerler, özellikle bir nesneye uygulanır (Bu genellikle nesneyi isteyen öznenin bakış açısından pozitif ve ondan kurtulmak istiyorsa olumsuzdur) yardımcı (Öznenin bakış açısından pozitifdir.) rakip/karşı (Öznenin bakış açısından olumsuz). Doğrulayıcı ve timik değerlendirmelere bir örnek olarak, Marie de France'ın Lanval adlı eserinde Kral Arthur'un karısı özne ve onun aşkı Lanval için bir nesne olarak seçilirse, bu durumda Lanval'ı gönderen durumunda görmek mümkündür. Kraliçe yanlışlıkla, Lanval'ın onun aşkıdan yararlanacağına inanır; Lanval'ın bakış açısından kraliçenin aşkının cezp ediciliği olmaz ve kahraman gizemli metresinin aşkını tercih eder.

Aktantlar ve Ant-Aktantlar

Aktansiyal sınıflar semiyotik kare üzerinde ayrıntılı bir şekilde gösterirsek, en az dört aktant tipi elde ederiz: Bir aktant (A terimi), karşı aktant veya ant-aktant (B terimi), negatif aktant (B terimini karşıtı), negatif ant-aktant (terim A'nın karşıtı).

AKTANT

KARŞI AKTANT (ANT-AKTANT)

NEGATİF AKTANT NEGATİF KARŞI AKTANT (NEGATİF AKT- AKTANT)

Aktansiyal alt sınıfları araştırmak karmaşık bir konudur. Bunları açıklamaya çalışalım. Gözlemlerimizden hareketle, analitik uygulamada kullanabileceğimiz ilgili aktantlar şunlardır: gönderici karşıtı, alıcı karşıtı, özne karşıtı. Örneğin, özne olan “prensi” ve nesne olarak “prensesi kurtarma (eylemini)” düşünelim. Bu durumda “Canavar” özne karşıtıdır (O ve prens aynı nesne için savaşırlar.), (bir taraftan) gönderici karşıtıdır (O, kesinlikle prensin prensesi kurtarmasını istemez.) ve (diğer bir yönden de) alıcı karşıtıdır (O, prensesin kurtulmasından hiçbir şekilde yararlanmayacaktır, ya da bunun tam tersi). Açıkçası, ant-aktant pozisyonlar görecelidir: Biz özne olarak sadece canavarı seçeriz ve sonra prens özne karşıtı olur vb. Alıcı ile yararlanıcı arasında kurduğumuz bağlantının açık bir sonucu olarak alıcı karşıtı veya kötü kişinin (maleficiary) birbirleriyle ilişkili olduğunu farz ederiz. Kötü kişi, menfaatleri engellenen bir aktant olarak tanımlanır. (Örneğin prensesi kaçıran canavar, özne prens ise kötü kişi olacaktır ve amaç prensesi kurtarmaktır.) Kanonik şemada, modelin gönderici karşıtı, öznenin yapmak ya da sahip olmak istediği veya istemediğini engelleyen aktant olarak tanımlar. Özne karşıtı, bilhassa tasviri uygulamalarda hiçbir şeye karşılık gelmez. (Nesne karşıtı, özne karşıtı için bir nesne değildir. Çünkü ikincisi teorik açıdan özne ile aynı nesneye sahiptir); yardımcı karşıtı ve rakip karşıtı rakibe ve yardımcıya karşılık gelecek şekilde görülür.

Olumsuz aktant (negantactants) ile ilgili araştırmamızı genişletmek için daha iyi bir alternatif bulunmaktadır. Söz konusu alternatif şu aktansiyal alt sınıfları kullanmaktır: aktant/aktant olmayan, mümkün/gerçek ve aktif/pasif aktantlar.

Aktantlar/Aktant Olmayanlar, Gerçek/Mümkün Aktantlar ve Aktif-Pasif Aktantlar

Aktant ve aktant olmayan ayrımı gerçek ve olması mümkün aktantlarla (ontolojik statüde) aktif ve pasif aktantlar arasındaki ayrımlarla ilişkilidir. Aktif ve pasif aktant arasındaki ayrımı ele alalım. Bir kişinin boğulan birine yardım etmediğini düşünelim (Aksiyon dışılık burada ne tür bir hasara yol açar; başka birisi su altında başını tutuyor (Bu aksiyonun sebep olduğu zarardır). İlk anda bu kişi, yardımcı olmayan (1) (aktant dışı tip) olarak adlandırılır ya da (2) muhtemel veya eylemsiz yardımcı (gerçek olmayan muhtemel aktant tipi) veya tekrar pasif karşı kişi. İkinci durumda o, muhtemel; fakat eylem dışı yardımcı (gerçek olmayan ancak mümkün olan aktant tipi) veya aktif karşı kişi (aktif aktant tipi) olabilir. Bu tanımlamanın daha uygun olduğu kuşkusuzdur. Bir aktantın pasif veya aktif aktant olup olmadığına dair sınıflandırma yapmak için söz konusu aktantın antropomorfik olmasına gerek yoktur: Bir alarm hırsızlık esnasında çalmazsa, hırsızlığın gerçekleşmesine izin verilmiş olur ki bu durumda alarm pasif yardımcıdır.

Kasıtlı/Kasıtsız Aktantlar, Bütün/Parça/Sınıf/Unsur

Diğer bazı kullanışlı aktansiyal alt sınıfları tanıtalım: Bir insanbiçimci (antropomorfik) aktant kasıtlı ya da kasıtsız bir rol oynayabilir. Bu durumda bir karakter onun kesin bir aksiyonla ilişkili yardımcı, gönderici vs. olduğunu bilmeyebilir.

Aktansiyal analiz bütün ve parçaları arasındaki analitik karşıtlıkları kullanır. Genellikle aktantlar ne kadar özel olursa (bütünden ziyade parçalara göre) o kadar kolay incelenir. Bu durumda prensin cesaretinin onun genel durumundan daha yardımcı bir pozisyonda olduğunu söylemek doğru olur. Aksi takdirde parçalar düzeyinde yapılan bir analiz, bütünün ve parçalarının arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmaya yardımcı olur. Örneğin, bu analiz, kendi davasında bir yardımcı durumunda olan prensin aynı zamanda rakip olarak hareket eden özellikleri barındırdığını da ortaya çıkarır. Bu analiz, teoride sınıf ve öge arasında yer alan ayırımdan benzer bir şekilde yararlanabilir. Mesela, cadı geleneksel peri masallarında her zaman bir karşı kişidir; fakat bazı sıra dışı metinlerde cadı, kasıtlı ve gönüllü olarak kahramanın destekleyicisi olabilir.

3. Yalnız Efe Hikâyesi'nin Aktansiyel Modele Göre Analizi

3.1. Yalnız Efe Hikâyesi'nin Özeti

Yalnız Efe, Ömer Seyfettin'in en bilinen hikâyelerinden biridir. Hikâyede babasının intikamını almak için dağa çıkıp efe olan, önce babasının katili Eseoğlu'nu, daha sonra millete zulüm ve adaletsizlik dağıtanları birer birer öldüren, toplumdaki bozuklukları düzeltmeye çalışan Yörük İmam'ın kızı Kezban'ın yaşadıkları anlatılır.

Hikâye, kısaca şöyle özetlenebilir: Yörük Hoca, Batı Anadolu'nun Kumdere köyünde kızı Kezban ile yaşayan, kızından başka köyde hiçbir akrabası olmayan, bilgili, tecrübeli, köylü tarafından sevilen ve sayılan bir kişidir. Eşini kaybettikten sonra Kezban ile birlikte yaşamaya başlarlar. Kezban; güzel, uzun boylu, evinin bütün işlerini tek başına çeviren zeki ve cesur bir kızdır. Yörük Hoca'nın evinde sık sık köyün ileri gelenleri toplanır, sohbetler yapılır. Yine bu sohbetlerden birinde Yörük Hoca kasabalıya kan kusturan, zalim, tefeci, cani Eseoğlu'ndan alacağı olduğundan bahseder. Etrafindakiler Yörük Ali'nin, alacağını Eseoğlu'ndan tahsil etmesinin imkânsız olduğunu söyleseler de Yörük Ali, bu uyarıları dikkate almayarak Eseoğlu'ndan parasını ertesi gün isteyeceğini ifade eder.

Eseoğlu o yörenin en zalim kişisidir. Köylünün zor durumundan istifade ederek şehirli bir Rum vatandaşın aklıyla faizciliğe soyunmuştur. Eseoğlu, bu mesleği haylice ilerletmiştir. Bu şekilde köylüleri ağına düşürür, pek çok insanı faizcilik yoluyla kendisine borçlandırır. Etrafında Rum, Ermeni, Arnavut dışında kimseyi çalıştırmaz, bunları da silahlandırarak halkın üstüne sürer. Kasabadaki jandarmayı, memuru, kaymakamı da bir şekilde kendine bağlar, rüşvet ile her işini halleder. Yaptığı oyunlarla bütün köylülerin silahını toplattırır, yalnızca kendi adamlarını silahlandırır.

Yörük Ali, borcunu istemek için Eseoğlu'nun çiftliğine gider. Yörük Ali'nin, kendisine karşı köylüyü bilinçlendiren yürekli, mert bir insan olduğunu bilen Eseoğlu, Yörük Ali'ye parasını vermez, etrafındaki adamlardan birine onu vurdurtur ve cesedini gübrelige attırır. Yörük Ali'nin öldürüldüğü haberi akşamüstü Kezban'a ulaşır. Kezban, köylünün ertesi gün cenazeyi almalarını beklemeden hemen yola çıkar ve Eseoğlu'nun çiftliğine ulaşır. Çiftlikte babasını gördüğü anda Kezban'ın içinde intikam ateşi parlar. Cenazeyi defnettikten sonra babasını öldüren kişiyi buldurmak ve cezasını verdirmek için jandarmaya, savcıya, başvurur. Fakat nafiyledir. Hak arayacak kapılar birer birer yüzüne kapanır. Köylü de bir taraftan evlenmesi için baskı yapmaktadır. Tüm bu yaşadıkları neticesinde bir gün ortadan kaybolur. Köylü onun İzmir'e evlatlık gittiğini zannetmektedir. O ise efe olup dağa çıkmıştır. Yanına hiç kimseyi almaz. Her işi tek başına yapar. Onun için adı "Yalnız Efe"dir. Onu yalnızca kadınlar görür. Yalnız Efe'yi ele geçirmek için devlet yetkilileri harekete geçer. Yalnız Efe, Söke taraflarında türemiş bir Rum eşkıya çetesine karşı kurulmuş, nizamiye taburu tarafından kuşatılır. Ancak ele geçirilemez, sırlara karışarak ortadan kaybolur.

3.2. Uygulama

Bu bölümde aktansiyel model Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe" hikâyesi üzerine uygulanacaktır. Bunun için ilk olarak antropomorfik aklantlara odaklanmamız gerekmektedir. Bu, bize karmaşık ve pek çok materyalin, edebî yönden daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır. Öncelikle Yalnız Efe hikâyesinin aktansiyel model bakımından incelenmesi için "Yalnız Efe'nin babasının ve tüm ezilenlerin intikamını alması" aksiyonunu belirlemek gerekir.

1. Özne

Yalnız Efe, aksiyonun öznesidir. Asıl adı Kezban olan Yalnız Efe, Kumdere köyünün eşrafından Yörük Ali'nin kızıdır. Borcunu Eseoğlu'ndan istemeye giden Yörük Ali, zalim Eseoğlu tarafından öldürtülür. Adaleti devlet kurumlarında bulamayan Kezban, babasının intikamını almak için efe olur, dağa çıkar. Yanına hiç kimseyi kabul etmediği için Yalnız Efe olarak anılır. Önce Eseoğlu ve adamlarından, daha sonra hakkını aramasına engel olan tüm zaptiye güçlerinden, savcılardan intikamını alır. Yalnız Efe, köylüye, fakire, ezilene zulüm ve haksızlık eden herkes onun düşmanıdır. Böylece Yalnız Efe bir halk kahramanı olur.

2. Nesne

Yörük Ali'nin intikamı, hikâyenin nesnesidir. Kezban, öncelikle babasının kim tarafından öldürüldüğünü çiftliğin çobanı Deli Mustafa'dan öğrenir. Sonra Eseoğlu'nu ve onun emriyle Yörük Ali'yi öldüren Kahya'nın kardeşini zaptiye mülazımına şikâyet eder. Eseoğlu'nun adamı olan zaptiye mülazımını Kezban'ı alaya alır. Kezban; zaptiye güçleri tarafından azarlanır, dövülür ve sokağa atılır.

Kezban, bir gün ortadan kaybolur. Efe olur, dağa çıkar. Zaptiye mülazımını, Eseoğlu'nu, Kahya'nın kardeşini ve Eseoğlu'nun tüm yandaşlarını birer birer vurur

ve onlardan intikamını alır. Bu intikam halkası, sadece Yalnız Efe'nin babasının intikamı ile kalmaz; tüm ezilenlerin, zulme ve haksızlığa uğrayanların intikamı olarak genişler.

3. Göndericiler

1. Yalnız Efe'nin baba intikamını alma arzusu,
2. Babasının kanının yerde kalmasını istemeyen köylüler,
3. Eseoğlu'nun zulmüne uğramış, Eseoğlu ve onu koruyan sistem tarafından köleleştirilmiş insanların adalet beklentisi.

Gönderen burada olaya etkileri açısından kasıtlı ve kasıtlı olmayan göndericiler şeklinde sınıflandırılır. Yalnız Efe'nin babasının kanını yerde koymama duygusu, Yörük Efe'nin dostları ve köylüleri kasıtlı (intentional) göndericiler, Eseoğlu'nun zulmüne uğrayan insanların adalet beklentileri ve “kötülerin bir gün cezasını alacağına duyulan inanç” kasıtlı olmayan (unintentional senders) göndericilerdir.

4. Alıcılar

Alıcı, özne ile nesne arasındaki bağlantıdan yararlanan unsurdur. Bu aksiyonda açık olarak “alıcı” Yalnız Efe ve Yalnız Efe'nin içindeki intikam duygusudur. Bu duygunun arka planında da “sağlanması gereken hak ve adalet” kavramları yer alır. Zira Yalnız Efe babasının intikamını almakla kalmamış, mazlum köylülerin intikamını da almıştır. Ayrıca intikam alma aksiyonu neticesinde hak ve adalet kavramları, bölge halkı nezdinde yeniden olması gerektiği noktaya ulaşmıştır. Ancak burada devletin yücelttiği ve sağladığı hak ve adaletten ziyade, Yalnız Efe'nin ve efelik olgusunun sağladığı hak ve adalet kavramı vurgulanmıştır.

5. Yardımcılar ve Düşmanlar

Aktansiyal modelde yardımcı ve düşman unsurları; açıkça tespit etmek için önemli ve birbiriyle ilişkili aksiyonları birbirinden ayırmak gerekir. Zalimlere karşı hak ve adaletin sağlanması Yalnız Efe'nin ortaya çıkışı ile mümkün olmuştur. Yalnız Efe'nin ortaya çıkışını sağlayan birbiri ardına gelişen aksiyonlar mevcuttur.

1. Yörük Ali öldürülür.
2. Yörük Ali'nin katilleri hükümet görevlileri tarafından bulunamaz.
3. Kezban, babasının katilini ve arkasındaki güçleri tespit eder.
4. Devlet görevlileri Kezban'ın adalet arayışına engel olur.
5. Kezban “Yalnız Efe” olur ve adaleti kendi sağlamaya çalışır.

1. Yardımcı Anlatı İzlenesi: Yörük Ali'nin öldürülme aksiyonudur. Bu aksiyonda en belirgin gönderici unsur Kezban'ın intikam duygusudur. Yörük

Ali'nin intikamının alınması kızı Kezban'a düşmektedir. Çünkü Yörük Ali'nin Kezban'dan başka kimsesi bulunmamaktadır. Ayrıca Yörük Ali öldükten sonra kanının yerde bırakılmaması töresi, köylüler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bu yönde oluşan sosyal baskı Kezban'ın Yalnız Efe olma sürecini hızlandırmıştır. Yani aksiyonda yardımcı unsur olarak sosyal baskı ve bu baskının oluşmasını sağlayan köylüler görülebilir. Bunun yanında Yalnız Efe'nin babası henüz ölmemişken, Eseoğlu ve devrin yöneticilerinin zulmüne karşı mücadele edebilecek "Yiğit bir erkek" çocuk arzusu Yörük Ali, tarafından çeşitli şekillerde dile getirilmiştir. Bu durumda, gönderici unsurlardan biri de Yörük Ali'nin kendisi olmaktadır. Eseoğlu, bu aksiyonun en büyük düşmanıdır

2. Yardımcı Anlatı İzlenesi: Yörük Ali'nin katillerinin devlet tarafından bulunmaması Kezban'ın bu görevi bizzat üstlenmesine neden olmuştur. Bu aksiyonda düşmanlar, hesap sormayan görevini yapmayan devlet memurlarıdır.

3. Yardımcı Anlatı İzlenesi: Aksiyonda Kezban babasının cinayetini kendi araştırmaları neticesinde aydınlatmıştır. Çiftliğin çobanı Deli Mustafa'da olayın detaylarını öğrenir. Cinayetteki Eseoğlu etkisini ve katilin kim olduğunu Deli Mustafa sayesinde ortaya çıkarır. Deli Mustafa bu aksiyonda açık bir şekilde yardımcı fonksiyonundadır.

4. Yardımcı Anlatı İzlenesi: Aksiyonda, cinayeti bizzat kendisi aydınlatan Yalnız Efe, devlet görevlilerine şikâyetle bulunur ve hakkını arar. Ancak Eseoğlu'nun adamı olan Zaptiye Mülazımı onu çok kötü bir şekilde kovar. Adaleti devlet mekanizmasında bulamayan Kezban'ın içindeki intikam alma arzusu alevlenir. Burada düşman zaptiye mülazımı ve onun temsil ettiği hakkı ve adaleti sağlayamayan devlet mekanizmalarıdır.

5. Yardımcı Anlatı İzlenesi: Aksiyonda, Kezban, artık "Yalnız Efe" olur ve adaleti kendi tesis etmeye koyulur. Babasının intikamını alma, adaleti ve sosyal düzeni sağlama arzusu ve bütün bunlarla mücadele edebilecek cesareti en büyük yardımcısıdır. Bozuk adalet düzeni, görevini dürüstçe yapmayan devlet memurları, sosyal adaletsizlik düşman unsurlardır.

Sonuç

Kökenini yapısalcılıktan alan Aktansiyal Model, semiyotik edebî metin incelemelerinde bilhassa tahkiyeye dayalı metin tahlillerinde kullanılan bir metottur. A.J. Greimas tarafından geliştirilen aktansiyal model, altı yönle ya da aktantla bölümlenerek kullanılabilen bir yöntemdir: (1) Özne (subject), (2) Nesne (object) (3) Gönderici (sender,) (4) Alıcı (receiver), (5) Yardımcı (helper), (6) Rakip veya Düşman (opponent) Aktansiyel Model'de kullanılan 6 aktanttır. Anlatı metni bu unsurlar ortaya çıkarılarak ve birbirleriyle ilişkileri incelenerek ele alınmaktadır. Fransız Semiyotikçi Louis Hebert'in Tools for Text and Image Analysis, An Introduction to Applied Semiotics (Çev. Julie Tabler) adlı eserinde farklı semiyotikçi metin ve anlam incelemelerine yer verilmiştir. Bu inceleme yöntemlerinden bir de Aktansiyal Model'dir. Kitabın bu bölümünün tercümesi

makalede verilmiştir. Hebert'in uygulamaları örnek alınarak Aktansiyal Model, Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe" hikâyesi üzerine uygulanmıştır. Hikâyede efelik kavramına dair kültürel kodlarla bağlantılı olgular ön plandadır. Ancak metnin derin yapısında özne, nesne, gönderici, alıcı, yardımcı, rakipler ve düşmanların varlığı kesin biçimde birbirinden ayrılmış şekilde mevcuttur. Bu ayrımları daha net görebilmek için aktansiyal modele uygun bir metin incelemesi Yalnız Efe hikâyesi için uygun bir seçimdir. Yalnız Efe hikâyesinde temel aksiyon olarak "Yalnız Efe'nin babasının ve tüm ezilenlerin intikamını alması" aksiyonu belirlenmiştir. Diğer aksiyonlar bu temel aksiyonun neticesinde gerçekleşmiştir. Metinde antropomorfik aklantılara odaklanılmış ve bunların nitelikleri belirtilmiştir. Böylelikle hikâyenin görünen yapısının altında çok yönlü ilişkiler sistemini ihtiva eden yapı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- BARTHES, R. (2012). Göstergebilimsel Serüven (Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DERVİŞCEMALOĞLU, B. "Göstergebilim". www.ege-edebiyat.org. [Erişim Tarihi: 20.11.2020]
- HEBERT L. (2011). Tools for Text and Image Analysis, An Introduction to Applied Semiotics (Çev. Julie Tabler).
- KAPUKAYA, Z. (2014). "Louis Hebet, Dispositifs pour L'Analyse des Textes et des Images: Introduction a la semiotique appliquee". Akademik Kaynak Dergisi. S:2, s.89-92.
- MORAN, B. (1999). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Kitabevi.
- PROPP V. (1985). Masalın Biçimbilimi (Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat). İstanbul: Kent Kitabevi.
- RIFAT, M. (2008). XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları/2 Temel Metinler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- RIFAT, M. (2013). XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları/1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- SAUSSURE, F. D. (1985). Genel Dilbilim Dersleri (Çev. Berke Vardar), Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- SEYFETTİN, Ö. (2018). Yalnız Efe. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ZİMA, P. (2006). Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi (Çev. Mustafa Özsarı). İstanbul: Hece Yayınları.